

Investigating the Effect of Nihilistic Thoughts on the Creation of Dirty urban in the Poems of Simin Behbahani and Ghada Al-Samman

Zahra aryanzad¹ | fereydoon tahmasbi ² | shabnam hatampour ³ | farzaneh sorkhi⁴

1. PhD Student in Persian Language and Literature, Department of Persian language and literature, Shoushtar Branch, Islamic Azad University, Shoushtar, Iran. E-mail: Zahra.aryanzad93@gmail.com
2. Corresponding Author, Assistant Professor, Department of Persian language and literature, Shoushtar Branch, Islamic Azad University, Shoushtar, Iran. E-mail: Drftahmasbi47@gmail.com
3. Assistant Professor, Department of Persian language and literature, Shoushtar Branch, Islamic Azad University, Shoushtar, Iran. E-mail: shabnamhatampour@gmail.com
4. Assistant Professor, Department of Persian language and literature, Shoushtar Branch, Islamic Azad University, Shoushtar, Iran. E-mail: sorkhifarzane@gmail.com

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:

Received: 27 April 2022

Received in revised form:
6 September 2022

Accepted: 10 September
2022

Keywords:

Philosophical analysis
Nihilism
Dirty urban
Simin Behbahani
Ghada Al-Samman.

ABSTRACT

In the history of world culture, there has always been a deep relationship between philosophy and literature. Later, with the emergence of philosophical schools like nihilism, philosophical ideas have an important role in literature. Nihilism is an ideology that is usually associated with absolute negation, so, the meaning of life, existence and being is lost. This philosophical school expanded significantly in the late 18th and early 19th centuries and entered different sciences. Dirty urban literature, which is in contrast with utopia literature, is in fact a reflection of the individual life and unpleasant society and unfavorable political, social, and cultural conditions of the creators of these literary works; therefore, it involves their thoughts, worldview and even their boredom. The present study has analyzed the poems of Behbahani and Al-Samman by using the descriptive-analytical method and based on the American school of comparative literature to indicate the connection between the philosophical school of nihilism and the literature of Dirty urban. The result reveals that Behbahani and Al-Samman have made the formation of dirty urban a suitable tool to express their nihilistic thoughts and since both are female poets, and problems of women have led them more to nihilistic thoughts and then to the people of dirty urban, but in Al-Samman's poems, according to the history of the Arab woman, nihilistic ideas and the drawing of dirty urban are salient. In general, the purpose of Simin and Ghada in drawing Dirty urban is to achieve an ideal city.

Cite this article: Aryanazad, Z., Tahmasbi, F., Hatampour, SH., Sorkhi, F. (2024). Investigating the Effect of Nihilistic Thoughts on the Creation of Dirty urban in the Poems of Simin Behbahani and Ghada Al-Samman. *Research in Comparative Literature*, 13 (4), 1-25.

© The Author(s).

Publisher: Razi University

DOI: 10.22126/jccl.2022.7737.2381

Extended Abstract

Introduction:

In the history of world culture, there has always been a deep connection between philosophy and literature. Later, with the emergence of philosophical schools such as nihilism, philosophical ideas played a central role in literature. Nihilism is an ideology that is usually associated with absolute negation; therefore, in it, the meaning of life, existence and being is lost. This philosophical school expanded significantly in the late 18th and early 19th centuries and entered various sciences. Nihilists look at the world around them with disgust and create the most unpleasant and undesirable images in their minds of life and the current world; In other words, nihilistic thoughts, which are associated with despair, hopelessness, separation from society and seclusion, cause a person to be separated from their real world and constantly complain about what is not acceptable and desirable in their isolation and besides complaining about the current situation, they should address the people of Dystopia, which is the opposite of Utopia. In general, the description of dystopia, which entered literary works from the 20th century, was aimed at criticizing the existing situation, describing disturbances, advising and warning about forgotten values, and drawing people's attention to the bad state of society; Therefore, in every work that has described the upside-down utopia (dystopia), they have tried to identify the utopia and ideal city.

Methodology:

The present study has analyzed the poems of Simin Behbahani and Ghada Al-Samman with the descriptive-analytical method and based on the American school of comparative literature with the aim of showing the relationship between the philosophical school of nihilism and dystopia literature.

Results and Discussion:

Simin Behbahani and Ghada Al-Samman, who are considered to be the famous names of contemporary literature, have used poetry as a means of expressing their feelings and philosophical thoughts. Therefore, by emphasizing the elements such as emptiness, death thoughts, despair, sadness and pessimism, which the philosophy of nihilism is based on, they reflect an image of the undesired and dirty world around them in their poems, so to protest to what should be but is not. These unfavorable images are the same dystopia that is based on poverty, corruption, war, violence, injustice, discrimination, abnormality and irregularity. Since Simin Behbahani and Ghada Al-Samman have closely touched the problems, pains and sorrows of their society, they have turned to nihilistic thoughts because of the displeasure of the unfavorable political and social situation in their country and they consider life to be nothing and undesirable. This attitude and worldview comes to the fore with the creation of an upside-down utopia (dystopia) and the expression of the ugliness of society in their poetry. It seems that the most important factor in the depiction of dystopia in the poems of Simin and Ghada is the domination of nihilistic thoughts on their mind and consciousness and it also seems that the

goal of these two poets is to reach a dreamy and ideal society that is free from injustice, gender inequality, war and violence, lack of freedom for all and disregard for values.

Conclusion:

Simin Behbahani and Ghada Al-Samman, in spite of the lack of communication and influence from each other, there is a great similarity between their nihilistic thoughts and dystopia. Both poets believe that injustice is the main foundation of dystopia and the biggest cause of the spread of poverty and classization of society, which leads the general public to despair and the society to ruin and destruction. Behbahani, who experienced the Iran-Iraq war, and Al-Samman, who closely experienced the Lebanese civil wars, have mentioned war and violence as a destructive factor in their poems, which leads to destruction and dystopia. Criticizing the lack of public freedom is one of the common features of Simin's and Ghada's poems. Because both poets believe that when freedom spreads among the general public, it follows the idealization of the society. Both poets with a feeling of despair and hopelessness of an unknown future have started to build an urban anti-utopia, where the limitations and problems of women, such as the lack of access to basic rights, lack of legal protection for women, gender inequality, patriarchy and lack of women's freedom and etc. are considered the most fundamental problems in this undesirable city. Also, in their poems, Simin and Ghada emphasize values such as humanity, kindness, honesty, non-racism, equality and non-arrogance; because both of them believe that ignoring the values and not paying attention to them will turn the society into a dystopia. Since Ghada al-Samman experienced many internal and external wars in his country and touched the limitations and problems of women in the Arab society, his nihilistic thoughts are deeper and more obvious than Simin Behbahani; for this reason, she tends to depict dystopia in layers of her poems. The purpose of both poets is to depict the upside-down utopia and express the ugliness and shortcomings of society, finding a way to eliminate these unpleasant features; In fact, they are trying to reach a dreamy and ideal city by expressing the dark corners of their society. In general, the anti-idealism of Simin and Ghada cities, in addition to revealing the political, social and cultural conditions governing their land, shows a wide range of personality and philosophical thoughts of these two poets.

Keywords: Philosophical analysis, Nihilism, Dirty urban, Simin Behbahani, Ghada Al-Samman.

بررسی تأثیر تفکرات نیهیلیستی بر شکل‌گیری پلیدشهر در شعر سیمین بهبهانی و غاده السمان

زهرا آریان‌زاد^۱ | فریدون طهماسبی^۲ | شبنم حاتم‌پور^۳ | فرزانه سرخی^۴

۱. دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی، واحد شوشتر، دانشگاه آزاد اسلامی، شوشتر، ایران. رایانامه: Zahra.aryanzad93@gmail.com
۲. نویسنده مسئول، استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد شوشتر، دانشگاه آزاد اسلامی، شوشتر، ایران. رایانامه: Drftahmasbi47@gmail.com
۳. استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد شوشتر، دانشگاه آزاد اسلامی، شوشتر، ایران. رایانامه: shabnamhatampour@gmail.com
۴. استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد شوشتر، دانشگاه آزاد اسلامی، شوشتر، ایران. رایانامه: sorkhifarzane@gmail.com

چکیده

اطلاعات مقاله

در تاریخ فرهنگ جهانی، همیشه ارتباط ژرفی میان فلسفه و ادبیات وجود داشته است. بعدها نیز با ظهور مکتب‌های فلسفی چون نیهیلیسم، ایده‌های فلسفی در ادبیات نقش اساسی و محوری ایفا کردند. نیهیلیسم به ایدئولوژی گفته می‌شود که معمولاً با نفی مطلق همراه است؛ لذا در آن معنای زندگی، هستی و بودن از بین می‌رود. این مکتب فلسفی اواخر سده هجدهم و اوایل سده نوزدهم گسترش چشمگیری پیدا کرد و به علوم گوناگون راه یافت. ادبیات پلیدشهری که با ادبیات آرمان‌شهری در تضاد است، در حقیقت بازتاب زندگی فردی و جامعه ناخوشایند و شرایط نامطلوب سیاسی، اجتماعی، فرهنگی خالقان این آثار ادبی است؛ لذا تفکرات، جهان‌بینی و حتی دلزدگی‌های آنان را نیز دربرمی‌گیرد. پژوهش حاضر با روش توصیفی-تحلیلی و براساس مکتب ادبیات تطبیقی آمریکا با هدف نشان دادن ارتباط مکتب فلسفی نیهیلیسم با ادبیات پلیدشهری، اشعار سیمین بهبهانی و غاده‌السمان را مورد بررسی قرار داده‌است. نتیجه نشان می‌دهد؛ که بهبهانی و السمان خلق پلیدشهر را دست‌مایه مطلوبی برای بیان تفکرات نیهیلیستی خویش قرار داده‌اند و از آنجایی که هر دو شاعر زن هستند، لذا معضلات و مشکلات زنان، آنان را بیشتر به سمت تفکرات نیهیلیستی سوق داده و به دنبال آن به خلق پلیدشهر روی آورده‌اند؛ اما در اشعارالسمان بنا بر تاریخچه زن عرب، اندیشه‌های نیهیلیستی و ترسیم پلیدشهر نمود بیشتری پیدا می‌کند. به‌طور کلی، هدف سیمین و غاده از ترسیم پلیدشهر، رسیدن به شهری آرمانی و ایده‌آل است.

نوع مقاله: مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۲/۷

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۱/۰۶/۱۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۶/۰۹

واژه‌های کلیدی:

تحلیل فلسفی،
نیهیلیسم،
پلیدشهر،
سیمین بهبهانی،
غاده السمان.

استناد: آریان‌زاد، زهرا؛ طهماسبی، فریدون؛ حاتم‌پور، شبنم؛ سرخی، فرزانه (۱۴۰۲). بررسی تأثیر تفکرات نیهیلیستی بر شکل‌گیری پلیدشهر در شعرهای سیمین بهبهانی و غاده السمان. *کاووش‌نامه ادبیات تطبیقی*، ۱۳ (۴)، ۱-۲۵.

© نویسنده گان.

ناشر: دانشگاه رازی

DOI: 10.22126/jcl.2022.7737.2381

۱. پیشگفتار

۱-۱. تعریف موضوع

ادبیات و فلسفه که هر دو از فعالیت فکری بشر سرچشمه می‌گیرند از روزگاران باستان تا عصر حاضر همواره در حال تعامل بوده‌اند؛ به بیان دیگر از زمانی که بشر در مقام موجود آگاه و دارای ساحت‌های نفسانی عقلانی (عقیدتی - معرفتی) و احساسی، عاطفی و هیجانی به هستی خود وقوف یافت، بخشی از اندیشه خود را در قالب هنر و بخشی را در قالب فلسفه بیان کرد و این یعنی نسبت و رابطه ادبیات (شعر) و فلسفه. با تأمل در محتوای نخستین آثار و پدیده‌های ادبی می‌توان به موضوعات گوناگون فلسفی همچون انسان‌محوری، طبیعت‌محوری، عقل‌محوری و غیره پی‌برد که این دلیل محکمی بر ارتباط این دو علم است.

افلاطون^۱ را نخستین کسی می‌دانند که زبان ادبیات را برای انتقال مفاهیم فلسفی خویش به کار برد؛ اما مادامی که با سقراط آشنا می‌شود، تمام ارتباط خود با دنیای ادبیات را از دست می‌دهد و در برخی رساله‌هایش به تقییح شعر پرداخته و از شعر به‌عنوان یک مشت تخیلات یاد می‌کند. او با ادبیات به دلیل آنکه ضد عقلانی بود به مخالفت برخاست؛ لذا در کتاب جمهوری با بی‌اعتبار کردن شاعران، آنان را در مقابل فیلسوفان قرار داد؛ اگرچه در ظاهر افلاطون مخالفت خویش را با ادبیات ابراز می‌کرد، اما در همین کتاب به تبیین مهم‌ترین مسائل فلسفی با سبک نمایش‌نامه‌نویسی می‌پردازد. پس از افلاطون، استفاده از زبان ادبیات برای انتقال مفاهیم فلسفی توسط فیلسوفانی چون کی‌یرکگور^۲ (۱۸۱۳ م) در کتاب *خاطرات اغواگر* و یا سارتر^۳ (۱۹۰۵ م) در *رمان تهوع* و آلبر کامو^۴ (۱۹۱۳ م) و سیمون دوبوار^۵ (۱۹۰۸ م) به کار گرفته شد؛ آنان در آثارشان فلسفه و ادبیات را درهم آمیخته‌اند تا تأثیر آن بر مخاطبشان دوچندان شود. دوبوار در کتاب *معنا و بی‌معنایی* معتقد است که فلسفه، ادبیات و سیاست اگرچه در ظاهر با هم در تضاد هستند، اما در واقع یک هدف را دنبال می‌کنند و آن کشف و بیان حقیقت است و «کارکردهای ادبیات و فلسفه دیگر نمی‌توانند از هم جدا شوند» (احمدی، ۱۳۸۳: ۵۳۳).

1. Plato
2. Sorenkierkegaard
3. Jean paulsartre
4. Albert camus
5. Simone de beauvoir

در فلسفه اسلامی نیز تعدادی از فیلسوفان، قالب شعر را برای بیان و انتقال مفاهیم فلسفی برگزیده‌اند؛ به‌طورمثال در دو کتاب *عقل سرخ و آواز پرجبرئیل* از شیخ شهاب‌الدین سهروردی^۱ (۵۴۹ ه.ق) و رساله *حی بن یقضان* از ابن سینا^۲ (۳۷۰ ه.ق) و همچنین *گلشن راز* شیخ محمود شبستری^۳ (۶۸۷ ه.ق) می‌توان تعامل ادبیات و فلسفه را مشاهده کرد. در دوره معاصر نیز مضمون‌های فلسفی دستمایه کار ادیبان، نویسندگان و شاعران قرار گرفته‌است؛ چرا که فلسفه نه تنها به مثابه ابزاری مضمون‌ساز برای ادبیات است، بلکه به‌عنوان تغذیه فکری ادیبان نیز شناخته می‌شود. در این رویکرد نویسندگان و شاعران می‌توانند همراه با آثار ادبی - فلسفی، معنای «بودن» و وضع آدمی در جهان هستی را به خوانندگان خویش ارائه دهند.

سیمین بهبهانی و غاده السمان که از نام‌آوران ادبیات معاصر محسوب می‌شوند، شعر را وسیله ابراز احساسات و تفکرات فلسفی خود قرار داده‌اند؛ لذا با تأکید بر بن‌مایه‌هایی چون پوچی، مرگ‌اندیشی، یأس، اندوه و بدبینی که فلسفه نیهیلیسم بر آن‌ها نهاده شده‌است، تصویری از جهان نامطلوب و پلید اطراف خویش را در اشعارشان منعکس می‌کنند تا بدین وسیله به آنچه که باید باشد ولی نیست، اعتراض کنند. به‌نظر می‌رسد، مهم‌ترین عامل ترسیم پلیدشهر در اشعار سیمین و غاده چیره شدن تفکرات نیهیلیستی بر ذهن و ضمیر آنان است و همچنین به‌نظر می‌رسد، که هدف این دو شاعر از خلق پلیدشهر، رسیدن به جامعه‌ای آرمانی و ایده‌آل است که از بی‌عدالتی، نابرابری جنسی، جنگ و خشونت، عدم آزادی همگانی و بی‌توجهی به ارزش‌ها خالی باشد.

۱-۲. ضرورت، اهمیت و هدف

تفکرات نیهیلیستی، نه تنها عقاید، اندیشه و حتی طرز نگاه سیاسی و اجتماعی افراد را تحت تأثیر قرار می‌دهد، بلکه بر جهان‌بینی آنان نیز اثر می‌گذارد؛ تاجایی که جهان هستی را در نگاه آنان به پلیدشهر یا آرمان‌شهر وارونه بدل می‌کند؛ پلیدشهری که پایه و اساس آن را فقر، فساد، جنگ، خشونت، بی‌عدالتی، تبعیض، ناهنجاری و بی‌قاعدگی تشکیل می‌دهد. از آنجایی که سیمین بهبهانی و غاده السمان مشکلات، دردها و غم‌های جامعه خویش را از نزدیک لمس کرده‌اند، با دل‌زدگی از اوضاع سیاسی و اجتماعی نامطلوب حاکم بر وطنشان رو به اندیشه‌های نیهیلیستی آورده و همچون دیگر نستانگاران

1. Yahyaibnhabashsuhrawardi
2. Ibsina
3. Mahmoud shabestari

زندگی را هیچ و نامطلوب می‌پنداشته‌اند. این نگرش و جهان‌بینی با خلق آرمان‌شهر وارونه و بیان زشتی‌های جامعه در شعر آنان به منصفه ظهور می‌رسد؛ لذا بررسی مؤلفه‌های پلیدشهری و ارتباط آن با تفکرات نیهیلیستی در اشعار این دو شاعر حائز اهمیت است؛ زیرا این امر به شناخت تفکرات هیچ‌انگارانه و تأثیر آن در جهان‌بینی شاعران زن معاصر کمک می‌کند؛ ازسوی دیگر، جای خالی پژوهشی که به صورت کامل و در فرایندی تطبیقی به بررسی اندیشه‌های نیهیلیستی و به دنبال آن پلیدشهر این دو بانوی شاعر پرداخته باشد در تحقیقات دانشگاهی کاملاً احساس می‌شود و همین مسئله نگارنده را به انجام این تحقیق سوق داده است.

۳-۱. پرسش‌های پژوهش

- پلیدشهر بهبهانی و السمان چه عناصری را دربرمی‌گیرد؟
- کدام شاعر بیشتر به تفکرات نیهیلیستی گرایش داشته‌است؟
- پلیدشهر سیمین و غاده با کدام‌یک از معضلات سیاسی و اجتماعی جامعه آنان بیشتر در ارتباط است؟
- هدف بهبهانی و السمان از خلق پلیدشهر چیست؟

۴-۱. پیشینه پژوهش

در این پژوهش، عناصر تشکیل دهنده پلیدشهر، براساس اندیشه‌های نیهیلیستی که بیانگر دیدگاه فلسفی و هستی‌شناسانه شاعران است، مورد بررسی قرار خواهد گرفت. مقاله حاضر برای نخستین بار و بی‌هیچ پیشینه‌ای در راستای ادبیات تطبیقی و تعامل میان حوزه ادبیات و فلسفه به واکاوی در ساختار اشعار سیمین بهبهانی و غاده السمان می‌پردازد. پیش‌ازین مقاله‌های بسیاری، اشعار سیمین بهبهانی و غاده السمان را از منظر ادبیات تطبیقی مورد بررسی قرار داده‌اند؛ از پژوهش‌های انجام شده با محوریت سیمین و غاده، می‌توان به این آثار اشاره کرد: یزدان‌پناه و متولی (۱۳۹۰) کوشیده‌اند تغزل‌های عاشقانه سیمین و غاده را از منظر ادبیات تطبیقی مورد بررسی قرار دهند. این پژوهش علاوه بر نشان دادن وجوه اشتراک میان عاشقانه‌های این دو شاعر به گرایش‌های سیاسی و اجتماعی آنان نیز پرداخته است. حاصل این پژوهش بیان می‌کند که نگاه اومانستی در عاشقانه‌های اجتماعی از مهم‌ترین ویژگی اشعار سیمین و غاده است. پولادی و همکاران (۱۳۹۶) بر آن بوده‌اند تا از رهگذر نقد روانشناسانه و به‌شیوه توصیفی-تحلیلی، کهن‌الگوهای آنیما و آنیموس که یونگ توجه خاصی به آن‌ها داشت را در اشعار سیمین و غاده مورد بررسی قرار دهند. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که جنبه‌های مثبت و منفی این دو کهن‌الگو، در شعر هر دو شاعر ملاحظه می‌شود؛ ولی باتوجه به نوع زندگی و تفکراتشان

جلوه‌های منفی آنیموس در شعر آنان از بسامد بیشتری برخوردار است. میلادی مهر و همکاران (۱۴۰۰) با تکیه بر ادبیات تطبیقی، اشعار سیمین بهبهانی و غاده السمان با مضامین غم و شادی را مورد بررسی قرار داده‌اند. غم حاصل از خفقان اجتماعی و سیاسی، محرومیت زنان و تبعیض جنسیتی و شادی ناشی از عشق به معشوق، عشق به وطن و نیز امید از بن‌مایه‌های اصلی اشعار این دو شاعر است که در این پژوهش توصیف و تحلیل شده‌است. نتیجه این تحقیق نشان می‌دهد که هر دو شاعر باتوجه به حال درونی و شرایط جامعه پیرامون خویش، رنج و شادی را تجربه و در شعرشان منعکس کرده‌اند. بیژنی‌فر و پناهی (۱۳۹۵) در رهگذر تحقیق خود کوشیده‌اند به‌شیوه توصیفی-تحلیلی و براساس نقد اجتماعی، به مقوله هنجارگریزی محتوایی و انواع آن در شعر سیمین بهبهانی و غاده السمان پردازند. نتیجه این جستار بیان می‌کند که هنجارگریزی محتوایی با تمرد درونی و مقاومت ذاتی بهبهانی و غاده السمان همسو و هماهنگ است، ولی در اشعار غاده السمان به دلیل تخیل قوی‌تر وی، بسامد بیشتری دارد.

از پژوهش‌های انجام شده در خصوص ادبیات پلیدشهری نیز می‌توان به مقاله‌ای از فرزاد قائمی (۱۳۸۶) اشاره کرد که نویسنده این پژوهش ضمن بررسی مشخصات کلی پلیدشهر، به معرفی و طبقه‌بندی نویسندگان برجسته این آثار و سیر تاریخی پلیدشهر در داستان معاصر فارسی پرداخته‌است. در نتیجه‌گیری این پژوهش، نویسنده ادبیات پلیدشهری را به دو شاخه رئالیسم اجتماعی بدبینانه و نگاه بیمارگونه و کابوس‌مانند نویسنده به اجتماع تقسیم می‌کند. رحمانی و متحد (۱۳۹۷) نیز در تحقیقی به آفرینش آرمان‌شهر و پلیدشهر در اندیشه مهدی اخوان ثالث و عبدالوهاب البیاتی پرداخته‌اند. حاصل تحقیق نشان می‌دهد که هر دو شاعر در ترسیم آرمان‌شهر و پلیدشهر نگاهی همانند داشته‌اند و هدف آنان از پلیدشهر رسیدن به شهری ایده‌آل و آرمانی است؛ ولی ترسیم آرمان‌شهر وارونه که با نومییدی همراه است در شعر اخوان ثالث بیشتر به چشم می‌خورد.

۵-۱. روش پژوهش و چارچوب نظری

پژوهش حاضر به‌شیوه توصیفی-تحلیلی و بر مبنای چارچوب مکتب ادبیات تطبیقی آمریکایی انجام شده است. در راستای این تحقیق دیوان شعر بهبهانی و تمامی دفترهای شعری غاده السمان به دقت مورد بررسی قرار گرفته‌اند.

۲. پردازش تحلیلی موضوع

۲-۱. مروری مختصر بر زندگی و اندیشه سیمین بهبهانی و غاده السمان

سیمین خلیلی؛ معروف به سیمین بهبهانی (۱۳۹۳-۱۳۰۶) در تهران در خانواده‌ای صاحب فرهنگ و قلم به دنیا آمد. وی که از غزل‌سرایان معاصر ایرانی محسوب می‌شود، چهارده سال بیشتر نداشت که اولین شعر خود را در روزنامه نوبهار به مدیریت ملک‌الشعرا بهار^۱ منتشر کرد. او در طول زندگی‌اش بیش از ۶۰۰ غزل سرود که در ۲۰ کتاب منتشر شده‌است. بهبهانی از جمله غزل‌سرایان نوگرایی است که مفاهیمی، چون ترسیم جامعه آرمانی و ایده‌آل به دور از جنگ، زلزله، فقر، تن‌فروشی، آزادی‌بیان و حقوق برابر زنان را بسیار مورد توجه قرار داده‌است. کارنامه چهل سال شاعری سیمین کارنامه فریاد، اعتراض و جنگیدن با دروغ و بی‌عدالتی است. (دهباشی، ۱۳۸۳: ۱۶۱)

غاده‌السمان، شاعر و نویسنده سوری که بن‌مایه‌های اصلی بیشتر اشعارش عشق، زن، تبعیض و ترسیم جامعه‌ای عاری از خشونت علیه زنان است؛ سال (۱۹۴۲) در دمشق و در خانواده‌ای فرهیخته به دنیا آمد. غاده تحت نظارت و تشویق‌های پدرش روی به سوی نویسندگی و شاعری آورد و تحصیلات دانشگاهی را تا مقطع دکتری ادامه داد. او توانست با اشعاری نغز جنگ و خشونت و جدال سنت و مدرنیته را با فریادی اعتراض‌آمیز علیه نابرابری حقوق زن و مرد و تعصبات کورکورانه به تصویر بکشد (رضاتاجی، ۱۳۹۱: ۱۸۲). غاده به صورت بسیار فعالانه‌ای شعر خویش را وسیله‌ای برای رهایی جامعه از تبعیض، ستم و استثمار قرار داد. وی واقعیت‌ها و مشکلات را شجاعانه، آشکارا و بدون ریاکاری مطرح می‌کند و با آزادی، شفافیت و شجاعت می‌نویسد و با تمام احساسش، عقل را بر متن حاکم می‌کند. آثار او در هر زمینه‌ای، عصیان‌آمیز است (کابوا، ۱۹۹۲: ۱۲).

۲-۲. مکتب نیهیلیسم

نیست‌انگاری، هیچ‌انگاری، پوچ‌گرایی معادل فارسی واژه Nihilism (نیهیلیسم) است که برگرفته از ریشه لاتین Nihil به معنی «هیچ‌چیز» گرفته شده‌است. «نیهیلیسم این است که والاترین ارزش‌ها، ارزش خود را از دست می‌دهند و هدف در کار نیست یا «چرا» را پاسخی نیست» (نیچه، ۱۳۸۱: ۶۴). پیدایش این جنبش فلسفی به اواخر قرن هجدهم و اوایل قرن نوزدهم (در اوایل دوران حکومت الکساندر دوم در روسیه) باز می‌گردد؛ اما بروز اندیشه‌های نیهیلیستی را می‌توان در گذشته‌های بسیار دورتری جست‌وجو کرد.

این اصطلاح فلسفی، نخستین بار توسط متفکری آلمانی به نام فریدریش یاکوبی در ۱۷۹۹ میلادی به کار برده شد و پس از آن در میان نوشته‌های فلسفی، دینی، سیاسی و ادبی رواج پیدا کرد؛ اما از دهه

۱۹۷۰ تا سال‌های نخستین قرن بیستم و با سرکار آمدن ایوان تورگنیف^۱ رمان‌نویس مشهور روسی و فیودور داستایفسکی^۲ نویسنده مشهور و تأثیرگذار روسی و همچنین فیلسوف آلمانی فریدریش نیچه^۳ این مفهوم کاربرد وسیعی پیدا کرد؛ ولی رمان‌هایی چون *پدران و پسران* از تورگنیف و *تسخیرشدگان* از داستایفسکی در کنار یادداشت‌های نیچه به جهان‌شمول شدن نیست‌انگاری کمک کرد. در میان سال‌های ۱۸۸۳ و ۱۸۸۸ میلادی که اروپا به شدت تحت سلطه آموزه‌های کلیسا و دین مسیحیت قرار داشت، نیچه در کتاب *اراده معطوف به قدرت* خود را نخستین هیچ‌انگار تمام‌عیار اروپا معرفی کرد؛ اما «وی آغاز نیهیلیسم را با ظهور تفکر سقراطی در یونان باستان مرتبط می‌داند. او معتقد است که در یونان باستان یک رویکرد فراگیر وجود داشته است که نماینده و تجسم نوعی عقل‌انگاری اخلاقی بود که وی آن را رویکرد آپولونی می‌نامد که شادخواری غریزی لذت‌طلبانه موجود در روح یونانی را نفی کرده و به حاشیه رانده است» (زرشناس، ۱۳۹۴: ۴۱).

این جریان تقریباً هم‌زمان با غرب در ایران «از اوایل سلطنت قاجار و با فعال شدن کانون‌های جنایت‌کار استعماری در کشور و به ویژه با روی کار آمدن اعضای «لژ ماسونی بیداری» و در پی آن تأسیس رژیم پهلوی، آغاز شد» (همان: ۳۱). اما پس از کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ و شکست جنبش ملی صنعت نفت که موجب سرخوردگی و سرکوب روشنفکران، شاعران و نویسندگان در ادبیات ایران شد، این نگرش بیشتر از پیش رواج پیدا کرد.

به‌طور کلی انسان وقتی از سوی محیط اطراف خود سرکوب می‌شود و در تنگنایی قرار می‌گیرد که جامعه برایش به ارمغان آورده است، اولین راه تدافعی را انفصال و جدایی از آن اجتماع می‌داند که به عزلت‌طلبی و گوشه‌گیری ختم می‌شود. این عدم پیوند عینی و ذهنی بین فرد و محیط پیرامون سبب بیگانگی فرد از خود، بیگانگی از دیگران، بیگانگی از جامعه و نهادهای وابسته می‌شود. شخص برای گریز از این بیگانگی به دنیای خیالی و ذهنی خود پناه می‌برد، درحالی‌که این دوری‌گزینی احساس تنهایی، پوچی، بی‌معنایی، انکار یا رد، افسردگی و نظایر آن را به وجود می‌آورد (گرت، ۱۳۸۵: ۱۵۸). دوران مدرنیته نیز همچنان که به جلو پیش می‌رود، چالش‌های اساسی را برای افراد جامعه به‌وجود می‌آورد؛ چالش‌هایی که ممکن است فرد را از جامعه دور کرده و در نهایت او را از انزوای طلبی به مسیر پوچ‌گرایی سوق دهد، تاجایی که فرد، جامعه و همه ارزش‌ها و سنت‌های آن را رد کرده و نظام

1. Ivan turgenev
2. Fyodor dostoevsky
3. Friedrich nietzsche

آفرینش را منکر می‌شود. چنین شخصی ناخواسته به تفکرات نیهیلیستی روی می‌آورد. امروزه نابه-سامانی‌های حاصل از مشکلات سیاسی-اجتماعی و پیشرفت تکنولوژی و صنعتی شدن جوامع سبب شده است تا انسان بیشتر از گذشته دچار احساس اضطراب و ناامنی شدید، یأس، ناامیدی، پوچ‌گرایی و آشفتگی‌های روحی شود و اندیشه‌های پوچ‌گرایانه حاصل از این تحولات بیش‌تر از پیش در آثار فلسفی، علمی، تاریخی، ادبیات و هنر به منصفه ظهور برسد.

بهبهانی که در اوج نابسامانی‌های کشور و درست در زمان شعله‌ور بودن آتش جنگ می‌زیسته است، اندیشه‌ای همچون پوچ‌گرایان دارد به گونه‌ای که گویی غم و رنج حاصل از جهان تمام وجود وی را احاطه کرده است و دنیای او تنها با ارکان هیچی، پوچی، نیستی، بی‌ارزشی بنا شده است؛ به همین سبب اشعارش تنها منعکس‌کننده مشکلات، دردها و غم‌های جامعه خویش است. آنچه که برخی از اشعار سیمین نشان می‌دهد، وی در برهه‌ای از زندگی خود با اندیشه‌های پوچ‌گرایی دست به گریبان بوده تاجایی که شعر او را به شعر سیاه بدل کرده است. در بیت زیر وی با اشاره به زندگی پوچ انسان از عمر خویش که پوچی آن را فرا گرفته است و در نهایت به سوی نیستی خواهد رفت سخن می‌گوید:

عمری به سر رسید سراسر رنج حاصل ز عمر رفته چه دارم؟ هیچ

(بهبهانی، ۱۳۹۷: ۸۸)

بهبهانی چنان از کلمه «هیچ» استفاده می‌کند که گویی با تکرار آن بر هیچ‌انگاری و پوچی دنیا تأکید می‌کند. وی در شعر (آه این چه پیوند است؟) پیوند انسان با دنیای پوچ و بی‌حاصل را زیر سوال می‌برد و اندیشه نیهیلیستی خود را بیان می‌کند:

آه این چه پیوند است
ضرب رقم در هیچ
حاصل چه خواهد داشت؟
یک هیچ و دیگر هیچ
گویند: از این دنیا
سودی نجوید کس
در سر مپرور هیچ!
سودای این کالا
من نیز از این دنیا
هیچم گزیری نیست
با آن که می‌دانم
دل بسته‌ام بر هیچ

(بهبهانی، ۱۳۹۷: ۵۴۱-۵۴۰)

در جامعه محدود و سنتی که غاده السمان در آن رشد و تربیت یافت، زن به‌عنوان انسان شناخته نمی‌شد و مدام از سوی جامعه و حتی خانواده طرد می‌شد؛ از این رو با ظهور زنان روشنفکری همچون

غاده السمان حجم وسیعی از اعتراض‌ها وارد ادبیات و به‌خصوص شعر زنان شد. آنان به شرایط و تبعیض‌های اجتماعی، سنت‌ها و آنچه در قالب قرارداد و کلیشه مرسوم است اعتراض کردند؛ اما زندگی در جامعه‌ای که تا پیش از این مجال صحبت کردن به زن نمی‌داد، باعث شد زنان روشنفکر چنین جوامعی علاوه بر بیزاری و حس تنفر، رو به سوی پوچی و تنهایی آورند و در تنهایی‌های شاعرانه از نابرابری‌ها، خیانت‌ها و ناتوانی‌های تحمیلی سخن بگویند؛ زیرا «انگیزه ظهور پوچی در ادبیات در درجه نخست اعتراض و عصیان بر ضد تمامی ارزش‌های سنتی و پذیرفته شده پیشین بود. این عصیان به نوبه خود حاصل دگرگونی‌های اجتماعی، اقتصادی و فلسفی جامعه است.» (قبادی، توماج‌نیا، ۱۳۸۶: ۴۱) به بیان دیگر هجوم بی‌امان مشکلات زندگی فردی و اجتماعی آغازگر پیدایش اندیشه‌های نیهیلیستی است. گاهی خود شاعر یا نویسنده نمی‌داند که دچار پوچی شده است و یا گاهی نمی‌خواهد آن را در آثارش توصیف یا منعکس کند، اما آن را می‌توان در شالوده و بافت اثر پیدا کرد. شاعر یا نویسنده با تکرار واژگانی چون غم، سکوت، شب، مرگ و ... مخاطب را از حال درونی‌اش آگاه می‌کند. غاده السمان با تکرار بی‌امان واژگانی از این دست، شعرش را با اندیشه‌های نیهیلیستی درمی‌آمیزد. وی در ابیات زیر به سیر زندگی که همواره قرین مرگ و نیستی است و سراسر آن با پوچی عجین شده است، اشاره می‌کند:

«آدم تعثر بتفاحه/ فسقط سبع سماواتٍ إلى الأرض/ نموت إذا التهنهاها/ و نموت إذا لم نلتهمها/ و نموت إذا التهمتنا؟» (السمان، ۱۹۹: ۱۰).

(ترجمه: آدم به واسطه سیبی دچار لغزش شد/ آن‌گاه، از هفت آسمان فرو افتاد بر زمین/ اگر سب را بلعیم/ مرگ در انتظار است/ و اگر نبلعیم‌اش/ همچنان مرگ در انتظار است/ اگر سب هم ما را بلعد/ مرگ در انتظار است؟) (السمان، ۱۳۹۳: ۱۴).

السمان با بدبینی حاصل از اندیشه‌های نیهیلیستی در کتاب *عاشق آزادی* زندگی خویش را که در نیستی و پوچی خلاصه شده است، این‌گونه توصیف می‌کند:

«امرأه تعيش في موتيها الشخصي/ و في وفاته كل سنه سنه بعد أخرى/ يسكن ما هو و ما يمكن أن يكون/ و ماذا كان يمكن أن يكون/ و ما لم يكن أبداً/ رصاصه مجهولة تتبعني دائماً مثل الفريسه/ ليجرحني لا حقاً» (السمان، ۲۰۱۱: ۱۰۲).

(ترجمه: زنی ساکن در مرگ شخصی خویش / و در مرگ‌هایش هر سال یکی پس از دیگری / ساکن در آن‌چه هست و آن‌چه ممکن بود باشد / و در آن‌چه هرگز نبوده است / پیکانی ناشناخته همواره مرا همچون شکاری دنبال می‌کند / تا بعد، مجروحم کند) (السمان، ۱۳۹۲: ۷۴).

۲-۳. پلیدشهر^(۱)

در مقابل آرمان‌شهرها، برخی طرح‌های یوتوپیایی در قالب ضدآرمان‌شهری^۱ را ارائه داده‌اند که تصویری ناخوشایند، ناامن و وحشتناک از جهان کنونی و آینده بشریت است؛ البته این شهر بی‌نشان حاصل بدبینی انسان قرن بیستم نسبت به پیشرفت‌های بشری در عرصه‌های اجتماعی، سیاسی و تکنولوژی است (مطلبی و نادری، ۱۳۸۸: ۱۲۹). یادآرمان‌شهرها علاوه بر بیان واقعیت‌های حاکم بر جامعه بیشتر به بیان زشتی‌ها، کمبودها، ویژگی‌های نامطلوب و ناپسند می‌پردازند که زندگی در آن دلخواه هیچ انسانی نیست؛ لذا پلیدشهر یا یادآرمان‌شهر که دنباله‌روی سبک رئالیسم هستند را دقیقاً نقطه مقابل آرمان‌شهر معرفی می‌کنند که در قرن بیستم پا به عرصه آثار ادبی گذاشته است. این اصطلاح در ادبیات به آن دسته از آثاری اطلاق می‌شود که «در آن‌ها خصایص خوب بشری به طرزی انحطاط یافته مطرح می‌شود. در این قبیل آثار نویسنده یا شاعر تمایلات تهدیدکننده و ویرانگری را که در پی پدیده‌های به ظاهر سالم سیاسی، اجتماعی و صنعتی نهفته است به مقیاسی وسیع و در حقیقت اعتراض‌آمیز تصویر می‌کند تا تأثیرات مخرب این‌گونه پدیده‌ها را بر جامعه انسانی و خصایل بشری نشان دهد». (داد، ۱۳۸۲: ۲۰) آرمان‌شهروارونه در حقیقت؛ به معنای جای ناپسندی است که از دنیای مطلوب بشریت فاصله بسیاری دارد؛ لذا در آثار ادبی آن را «ادبیات بیمارگونه می‌نامند؛ زیرا در آن آینده‌ای که برای جامعه بشری تصویر می‌شود، شوم و بیمارگونه و سرشار از پلیدی است. در این آثار خصلت‌های پاک انسانی به پستی می‌گراید و جای خود را به رذالت‌ها و خصوصیات بهیمی می‌دهد و شر و پلیدی بر جامعه حاکم می‌شود.» (میرصادقی، ۱۳۷۷: ۷-۸) در عصر حاضر آثار ادبی که در حوزه ادبیات پلیدشهری به وجود آمده‌اند دو خط معنایی را دنبال می‌کنند: ۱) رئالیسم اجتماعی بدبینانه که انتقاد، اصلاح و مطالبه‌های اجتماعی را در بر می‌گیرد و حتی گاهی از شدت ناامیدی و یا بدبینی تنها به واگویی واقعیت‌های برهنه اجتماعی اکتفا نمی‌کند، بلکه آگاهانه تصاویر وارونه‌ای از آرمان‌های اجتماعی و ارزش‌های مطلوب بشری را نشان می‌دهد. ۲) نگاه بیمارگونه و کابوس‌مانند نویسنده به

اجتماع آشفته پیرامونش که با الهام از مایه‌های سوررئالیستی و رئالیسم‌جادویی شکل گرفته است (ر.ک: قائمی، ۱۳۸۶:۱۳۳).

به‌طور کلی توصیف پلیدشهر برای انتقاد از وضع موجود، توصیف نابسامانی‌ها، توصیه و هشدار درباره ارزش‌های فراموش شده و توجه دادن انسان به وضعیت بد جامعه است؛ لذا در هر اثری که آرمان‌شهروارونه (پلیدشهر) را توصیف کرده‌اند، سعی در شناساندن شهر آرمانی و ایده‌آل داشته‌اند.

۲-۴. عناصر تشکیل دهنده پلیدشهر بهبهانی و السمان

۲-۴-۱. بی‌عدالتی شالوده اصلی پلیدشهر

سیمین بهبهانی و غاده السمان، از آن دسته شاعرانی هستند که بر نقش دادگری و انصاف در جامعه واقف بوده و عدم وجود آن را عامل اصلی تبدیل جامعه به پلیدشهر می‌دانند؛ به‌همین دلیل درونمایه بسیاری از اشعارشان را به برقراری عدالت و شکوه از بی‌عدالتی‌ها اختصاص داده‌اند. دیدن رنج‌ها و دردهای فردی و اجتماعی، از بین رفتن عدالت و... در هر دو شاعر سبب از خود بیگانگی‌های فردی و انفصال از جامعه و بروز اندیشه‌های نیهیلیستی شده است؛ از این رو دست به ساخت پلیدشهری می‌زنند که بی‌عدالتی، نقش اساسی در نابودی این شهر دارد.

محتوای بسیاری از اشعار سیمین سخن از بی‌عدالتی است که حاصلی جز نابودی جامعه و ارزش‌ها نداشته‌است؛ بدین سبب در بی‌عدالتی‌ها با کارگران، دهقانان، زنان کارگر، دختران قالیباف، کودکان آواره، مطرودانی چون معتادان، دزدان، لوطیان و... هم‌نوا می‌شود. بهبهانی بی‌عدالتی، فقر و طبقاتی شدن جامعه را نتیجه اعمال حاکمان و سیاست‌های نادرست وضع شده از جانب آنان می‌داند؛ لذا با توصیف کشور که به پلیدشهری بدل شده است و سیاهی و تاریکی سراسر آن را فراگرفته است از بی‌کفایتی رژیم پهلوی شکوه می‌کند؛ زیرا آنان را مقصر اصلی در تبدیل کردن کشور ایران به پلیدشهر می‌داند:

آسمان خالی ست، خالی، روشنانش را که برد؟ / تاج ماهش، سینه‌ریز کهکشانش را که برد؟ / از کمانگیر شهابش، کس نمی‌بیند نشان / تیرهایش را که بشکست و کمانش را که برد؟ / آن چنار دیرسال آزرده از بیهودگی ست / آشیان مرغکان نغمه‌خوانش را که برد؟ / پیش از این‌ها این زمین را آسمانی سبز بود / نیست اینک جز سیاهی، آسمانش را که برد؟ (بهبهانی، ۱۳۹۷: ۴۴۱).

وی گاهی چنان از جامعه استبدادی که در آن زندگی می‌کند، بیزار است که تشبیهاتش با رنگ و بوی انتقاد و پرخاش و اندیشه‌های پوچ‌گرایی آمیخته می‌شود، به‌گونه‌ای که حاکمان استبدادگر را به

پلنگ و مردمان را به خرگوش تشبیه می‌کند تا این گونه بر بی‌عدالتی اجتماعی ناشی از حاکمان مستبد بتازد:

هر چه می‌بینم سیاهی در سیاهی، کوه کوه / در پس این تیرگی‌ها، آفتابی نیست نیست / قاریان، آیات خوانان، در حسرت حلوا و نان / مرده‌خواران را دعای مستجابی نیست نیست / چشم لعلی رنگ خرگوشان این کهسار را / دیگر از بیم پلنگان، تاب‌خوابی نیست، نیست / آه سیمین! باز گشت ناله پاسخگوی توست / هم‌زبان کوه را جز این جوابی نیست نیست... (همان: ۴۳۱-۴۳۰).

درونمایه اشعار سیمین با اندوه و غم پیوند تنگاتنگی دارد، به گونه‌ای که مخاطب حس دل‌سردی و افسردگی را در آن به خوبی احساس می‌کند؛ این انجماد و بی‌حالی شاعر که حاصل جامعه نامطلوب وی است گاهی با بیان فقر و تنگدستی به اوج می‌رسد؛ زیرا سیمین باور دارد که فقر سیمای جامعه را بدمنظر می‌کند و شاید بتوان بزرگترین عامل طراحی پلیدشهر در آثار سیمین را فقر، جنگ، مشکلات فرهنگی و اجتماعی دانست:

مهر، بر سر چادر ماتم کشید: / آسمان شد ابری و غمگین و تار / باز خشم آسمان کینه‌توز... / باز باران، باز هم تعطیل کار... / قطره‌های اول باران یأس / روی رخسار پر از گردی چکید. / دیده‌ی بر آسمان، اندوه ریخت، / سینه‌ی آه پر از دردی کشید. / خسته و اندوهگین و ناامید / بر زمین بنهاد دست‌افزار خویش / در پناه نیمه دیواری خزید، / شسته دست از کار محنت‌بار خویش. / باز، انگشتان خشکی، شامگاه / شرمگین، آهسته می‌کوبد به در: / باز، چشم پر امید کودکان / باز، دست خالی از نان پدر... (بهبهانی، ۱۳۹۷: ۲۶۰-۱۵۹).

غاده‌السمان زیر پای گذاشتن عدالت را آغاز افول انسانیت می‌داند و باور دارد که با مرگ انسانیت ظلم و ستم به پا می‌خیزد و جامعه را برای زیستن و نه زندگی کردن به مکانی پلید و شوم تبدیل می‌کند. وی در ابیات زیر، سرزمینش را به اسب زیبای عربی تشبیه می‌کند که حاکمان ناشایست قصد دارند آن را با بی‌کفایتی و بی‌عدالتی از تکاپو و پیشرفت باز دارند؛ لذا غاده به صراحت ایستادگی خویش را در مقابل این حاکمان اعلام می‌کند و می‌گوید:

«أمامُ مُسْتَقْبَعِ الرِّمَالِ الْمُتَحَرِّكَةِ الشَّاسِعِ / بَيْنَ عَدَنٍ وَ طَنْجِهٍ / وَ أَعْلَنَ أَنَّ «لا» / لَنْ نُرْكَعَ لِلشَّاعَةِ / وَ لَنْ نَرْضَى بِرُوبِهِ
الْخِصَانُ الْعَرَبِيُّ الْجَمِيلُ / بَعِيداً عَنِ بَرَارِي الضُّوْءِ / فِي إِسْطَبْلِ التَّدَجِينِ» (السمان، ۱۹۹۲: ۲۱).

(ترجمه: ایستاده‌ام در برابر ریگ‌های متحرک وسیع/ میان عدن و طنجه/ و اعلام می‌کنم: «نه»/ من در برابر زشتی تسلیم نخواهم شد/ من هرگز خرسند نخواهم شد/ که اسب زیبای عربی را/ در اصطبل رام شده بینم/ به دور از صحراهای دلباز روشن) (السمان، ۱۳۹۹: ۲۹).

آنچه که از سخنان و اشعار غاده می‌توان دریافت این است که از بی‌عدالتی‌های حاکمان و دولت‌مردان سرزمینش به ستوه آمده‌است. خود در این خصوص می‌گوید: «برخی از دولت‌ها را می‌شناسم که امور را با دو پیمان می‌سنجند و حقیقتاً برای عدالت و ارزش‌های انسانی، ارزشی قایل نیستند و تنها به منافع و مصالح خودشان می‌اندیشند» (السمان، ۱۳۹۳: ۲۷). وی از اینکه حاکمان سرزمینش مدام از عدالت سخن می‌گویند و در عمل بی‌عدالتی را پیش گرفته‌اند و از اینکه در تشریفات و تجملات بی‌حد و اندازه خود غرق شده‌اند در حالی که مردم محتاج لقمه‌ای نان هستند، دست به اعتراض می‌زند؛ زیرا باور دارد که تنها با سیاست‌های آنان است که سرزمینش به آرمان‌شهر یا ویران‌شهر تبدیل می‌شود. غاده آشکارا راه نافرمانی و تمرد در مقابل این حاکمان را پیش می‌گیرد و می‌سراید:

مُتَمَرِّدٌ عَلَى الَّذِينَ يُبْشِرُونَ بِالْمُحِجَةِ وَالْعَدْلِ وَالِدِمَاءِ تَسِيلٌ مِنْ كُغُوبِ جَزْمَاتِهِمْ. تَعَبْتُ مِنْ اِحْتِفَالَاتِكَ التَّكْرِيمِيَّةِ لِدَاتِكَ
و اِنْتِحَارَاتِكَ الطَّقُوسِيَّةِ (السمان، ۱۹۹۶: ۱۳۲).

(ترجمه: من نافرمانم/ در برابر آنان که مؤدّه عشق و عدالت می‌دهند/ در حالی که خون از چکمه‌هایشان جاری است/ من خسته‌ام/ از مهمانی‌هایی که برای بزرگداشت خودت برپا می‌کنی/ و از خودکشی‌های تشریفاتی‌ات» (السمان، ۱۳۹۳: ۵۹).

۲-۴-۲. نابرابری جنسی

تبعیض و نابرابری جنسی یعنی ایجاد تمایز و استثنا یا اعمال محدودیت‌های مبتنی بر جنسیت است. از گذشته‌های بسیار دور این تمایز در میان جوامع انسانی فارغ از هر مرز جغرافیایی وجود داشته است. با وجود بیانیه‌ها و کنوانسیون‌های متعدد از سوی جنبش‌های زن محور باز هم در میان برخی از جوامع چه در جهان اول و چه در جهان سوم هنوز زنان با سنت‌ها، تبعیض‌ها و نگاه‌های مردسالارانه مواجه هستند. این مردبرتری در اندیشه ملل مختلف باعث به وجود آمدن سیل عظیم تفکرات نابرابری جنسی در حیطه هنر و ادبیات جهان شده است. سیمین بهبهانی و غاده السمان معتقدند زنان و مردان یک جامعه باید در تمامی امور اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و ... با یکدیگر برابر باشند و هرچه نابرابری‌ها بیشتر شود آن اجتماع از جامعه مطلوب فاصله می‌گیرد و به یک پلیدشهر تبدیل می‌شود؛ چراکه با وجود نگاه

جنسیت‌گرا در جامعه و خلق قوانین مردمحور، زنان در جامعه خویشتن را جنس دوم قلمداد کرده که از حداقل حقوق خود محروم هستند. این نگاه به جنس زن و بی‌حمایتی جامعه و قانون از آنان احساس پوچی و یأس را در جنس مؤنث رواج می‌دهد تا جایی که خویشتن را منفعل قلمداد می‌کند. سیمین و غاده که از نزدیک با مشکلات زنان و محدودیت‌های تحمل شده بر آنان آشنا هستند، بیشتر اشعار خویش را به مشکلات و معضلات زنان اختصاص می‌دهند. آنان از سنت‌های زن‌ستیز، قوانین مردمحور و فرهنگ مردسالاری حاکم در جامعه رو به سوی تفکرات نیست‌انگارانه آورده و در عزلتی خودساخته تنها دست به اعتراض می‌زنند.

سیمین بیشتر سعی دارد که قانون تک‌جنسیتی و عدم حمایت آن از زنان را مورد بازخواست قرار دهد. در شعر وی مکرراً با فقر و تن‌فروشی زنان جامعه مواجه هستیم که خود نشانگر عدم حمایت جامعه از جنس زن است. او از دنیایی که در آن یک زن برای رهایی از فقر مجبور به تن‌فروشی می‌شود، بیزار است و این بی‌عدالتی را در شعر خویش به وضوح با آوردن تشبیهات زیبایی چون (چشم کور قانون) بیان می‌کند. سیمین به حقوق نابرابر زن و مرد بعد از طلاق نیز بسیار اشاره می‌کند؛ به اینکه مرد با تمام ثروتی که دارد تنها به دادن مهریه اندک زن بسنده می‌کند و زن هیچ حق دیگری از آن همه ثروت ندارد اعتراض می‌کند. وی در شعر (بی‌سرنوشت) جامعه‌ای را به تصویر می‌کشد که در آن از حقوق مادی و معنوی زن حمایت نمی‌شود:

ای بی‌سوء قانونی مرد توانگر / در پیش چشم کور قانون ایستاده / زن مایه و ثروت به نام مهر و کابین / قانون پیشیزی چند در دستش نهاده (بهبهانی، ۱۳۹۷: ۴۹۸).

همچنین بهبهانی برای مبارزه با فرهنگ ناعادلانه مردسالاری، در شعر (فعل مجهول) حکایت متأثرکننده دانش‌آموز دختری را به تصویر می‌کشد که سایه سنگین سنت مردبترتری زندگی دخترک و تمام زنان خانواده‌اش را تحت شعاع قرار داده است:

«فعل مجهول چیست؟ می‌دانید؟ / ژاله از درس من چه فهمیدی؟ / ناله‌ای کرد و در سخن آمد / با صدایی که سخت لرزان بود. / فعل مجهول فعل آن پدری است / که دلم را ز درد پر خون کرد / خواهرم را به مشت و سیلی کوفت / مادرم را ز خانه بیرون کرد / مادرم را دگر نمی‌دانم / که کجا رفت و حال او چون بود؟ / فعل مجهول / فعل آن پدری است / که تو را بیگناه می‌سوزد / آن حریق هوس بود که در او / مادری بی‌پناه می‌سوزد...» (همان).

نگاه جنسیتی به زنان به رواج مردسالاری و حکومت مطلق مردان بر زنان می‌انجامد و سبب محرومیت زنان از شرکت در فعالیت‌های اجتماعی و عدم دست‌یابی آنان به حقوق برابر شهروندی می‌شود که در نهایت خشم جامعه زنان را به دنبال دارد؛ زیرا «هیچ تنگنایی دشوارتر از آن نیست که آدمی در جای خود نباشد. یعنی بیرون از گود جایگاه، کارکرد، مشارکت، اراده و تصمیم و در نتیجه بیرون از جهان دهش و پویش باشد. این تباهی وجود انسان است» (حجازی، ۲۰۰۶: ۲۵۰).

این چالش اجتماعی؛ یعنی مردسالاری همانند بسیاری از جوامع در وطن غاده السمان نیز دیده می‌شود؛ بدین سبب ایده‌آل‌های آرمانی که درباره زنان در ذهن و اندیشه السمان وجود دارد، باعث می‌شود تا دست به شکایت بزند و از تفکرات پوسیده اعراب درباره زنان و زنده به گور کردن آن‌ها انتقاد کند. غاده السمان معتقد است که زن نه تنها باید همچون مردان از حقوق مدنی مختص به خود برخوردار باشد، بلکه باید در انتخاب سرنوشت خویش نیز آزاد باشد. وی در ابیات زیر بیزاری خویش را از آنچه که بر سر زنان عرب پیش از او آمده‌است، بیان می‌کند و خواهان این است که از دل گذشته بیرون آید و به حقوق ابتدایی خود دست بیابد و در زیر سایه آنان زندگی خویش را بسازد:

لَعَلَّ صَاحِبَهُ أَكْثَرَ مِمَّا يَنْبَغِي / لَا مَرَأَةً تُرِيدُ أَنْ تَفْهَمَ الْحَيَاةَ حَقًّا / وَ تَتَجَوَّلُ فِي أَسْرَارِ الْقَاعِ الْمُظْلِمِ الْآبَارِ... (السمان، ۲۰۱۳: ۳۰).

(ترجمه: شاید من بیش از آنچه سزاوار است / زنی هستم که می‌خواهد: / به راستی، زندگی را دریابد / و در میان رازهای این دشت تاریک، در پی چاه‌ها بگردد.) (السمان، ۱۳۹۷: ۱۸)

اشاره به تسلط مرد بر زن و فرهنگ منحط مردسالاری یکی از موضوعات پرتکرار اشعار غاده است؛ زیرا مردبرتری در سرزمین وی یک فرهنگ و سنت دیرینه است که همچنان پابرجا مانده؛ بنابراین وی در شعر (أشهد علی عصیان) از زبان زنی که سلطه‌گری‌های مردانه، تعصبات بی‌حد و حصر سبب اسارتش شده و او را به ستوه آورده‌است، به این رسوم غاوی می‌تازد:

و لن أغفر لك / فقد تأمرت علی مع أعماقی... / منعت التجول فی شوارع عمری... / و أعلنت الأحكام العرفیه فی شبکتی العصبیه / و ها أنا أسیرتك! (السمان، ۱۹۹۲: ۱۵).

(ترجمه: تو را نمی‌بخشم / بر همه وجودم فرمان می‌رانی / و مرا از سفر در خیابان‌های عمرم باز می‌داری / من احکام عرفی متعصبانه را آشکارا می‌کنم و فریاد می‌زنم / اسیر توام!)

جنگ و خشونت از دیرباز نه تنها خرابی، آوارگی و مشکلات اقتصادی را به همراه داشته، بلکه بر تفکر، اندیشه و جهان‌بینی افراد جامعه نیز اثر مخربی داشته است. احساس نومییدی از آینده‌ای نامعلوم، سرگستگی و تمایل به نیست‌انگاری از آثار به‌جا مانده از این چالش است که تا سالیان سال در جامعه جنگ‌زده باقی خواهد ماند. سیمین بهبهانی و غاده السمان از شاعرانی هستند که در زندگی خویش، آتش شعله‌ور شده جنگ را در کشور خود دیده و بر معضلات و مشکلات آن واقف بودند؛ بدین سبب در اشعار خود از جنگ و خشونت به‌عنوان عاملی نابودکننده و ویرانگر یاد کرده‌اند.

بهبهانی که در اوج نابسامانی‌های کشور و درست در زمان شعله‌ور بودن آتش جنگ تحمیلی میان ایران و عراق می‌زیسته است، از این موتیف برای خلق پلیدشهر خویش استفاده می‌کند. سیمین در شعر «غبار سرب» جامعه خفقان‌زده‌ای را به تصویر می‌کشد که فضای آلوده به خون، اندوه و وحشت حاکم بر آن مجال زیستن نمی‌دهد:

زمین نیزار زوین‌ها فضا خونین چرا باید؟/ زمین و آسمان من، بدین آیین چرا باید/ به چشم پلک‌ها هر دم در شادی چرا بندد؟/ ز اشکم مخمل مژگان بلور آجین چرا باید (بهبهانی، ۱۳۹۷: ۴۶۸).

سیمین در کنار بیان یأس، ناامیدی و احساس پوچی بجا مانده از جنگ و معضلات، به انتقاد از آنان که به شعله‌ور شدن آتش جنگ دامن می‌زنند، می‌پردازد؛ زیرا معتقد است که جنگ و خشونت، کشور را از ایده‌آل‌ها دور کرده و به پلیدشهری کریم‌منظر تبدیل می‌کند:

زان روز که عالم را در خون و جنون دیدم پرهیختن از جنگم سرلوحه فرهنگ است
زین قوم برادرکش از دیدن خون سرخوش احوال مگو با من کامروز دلم تنگ است
(همان: ۶۰۵)

غاده السمان نیز که جنگ‌های داخلی لبنان را تجربه کرده است از این معضل که سبب آوارگی و کوچ هزاران انسان بوده، شکایت می‌کند و از تمام آنچه که جنگ و کشتار را به ذهن وی می‌آورد، دوری می‌جوید؛ زیرا نتیجه‌ای چون عزلت‌طلبی و انزواخواهی برای وی به همراه نداشته است. وی باور دارد که «جنگ، انسان را به مرگ عادت می‌دهد و در جنگ باید هر لحظه انتظار مرگ داشت» (النابلسی، ۱۹۹۰: ۲۱۰). جنگ به شهر ایده‌آلی که غاده تصور می‌کند هر لحظه آسیب می‌زند و آن را به سمت تباهی می‌کشاند و درنهایت به پلیدشهر تبدیل می‌کند. مادرانی که در غم از دست دادن فرزندان خود در جنگ ناله سر می‌دهند و کودکان بی‌پناه که آواره گشته‌اند، روح شاعر را اندوهگین کرده و او

را به سمت تفکرات نیهیلیستی سوق می‌دهد. طبیعی است که اثرات این جنگ بر ذهن و قلم وی کارگر باشد؛ لذا سرزمین خویش را همچون پلیدشهری برای مخاطبش ترسیم می‌کند:

هَانَ أَنَا أَخْلَعُ عَنِّي قَوَارِبَ الْهَرَبِ / وَ ثِيَابَ الْحَرْبِ... / وَأُحَاوِلُ أَنْ أُطَوِّرَ دَفَاتِرَ عَيْنَيْكَ / هَا أَنَا أَخْلَعُ الْجُدْرَانَ الْمُثْقَبِيهَ بِالصَّوَارِيخِ. / أَخْلَعُ قَمِيصِي الْمُضَادَّ لِلرِّصَاصِ وَ تَعَاوِيذُ جَدَّتِي. / أَخْلَعُ بُكَاءَ الْأَطْفَالِ وَ صَفِيرَ الْقَدِيفَةِ مِنْ أُذُنِي / أَخْلَعُ حَرَائِقَ الْبُيُوتِ وَ الْقَمَامَهَ... / أَخْلَعُ غَطْرِسَهُ الْمُسْلِحِينَ وَ مُتَسَوِّلِي الْمَنَاشِيرِ الْمُقَدَّدَةِ فِي مَجَلَاتِ وَ صُحُفِ تَبَاعُ بِالْأَرْغَامِ... / أَخْلَعُ صَوْتِ تَكْسُرِ آتِيهِ بِحَجْمِ الْأَفَقِّ فَوْقَ شَوَارِعِ الْمَدِينَةِ... / أَخْلَعُ صَيِّحَاتِ الْغَطْرِسِ الْمِيلِيْشِيَاوِيهِ وَ صَوْتِ إِدْخَالِ الطَّلَقَةِ فِي بَيْتِ نَارِ «الكلاشينكوف» الْكَلِمَةَ الْحَاكِمَةَ... / أَخْلَعُ نَوَاحِ الْأَمْهَاتِ فِي الْمَقَابِرِ وَ هَذِيَانِ الْأَطْفَالِ فِي الْمَلْجَأِ... / أَخْلَعُ هَدِيرَ الْجِيَاعِ أَمَامَ أَبْوَابِ الْأَفْرَانِ، وَ هَدِيرِ الْمِنْدِياعِ الْمُسَبِّحِ بِعَظْمِهِ رَبُّ الْمَذَابِحِ... (السمان، ۱۹۹۳: ۱۲۳).

(ترجمه: هان من زورق‌های گریز را / از خود دور می‌کنم / و جامه‌های جنگ را / و می‌کوشم تا دفاتر چشمانت را در پیچم / هان من دیوارهایی را که با موشک سوراخ شده / از خود جدا می‌کنم. / پیراهن ضد گلوله و تعویذهای مادر بزرگم را / از خود دور می‌کنم / گریه کودکان و صفیر نارنجک را / از گوش‌هایم دور می‌کنم / خانه‌های سوخته را از خود جدا می‌کنم / غرور مردان مسلح را از خود جدا می‌کنم / و کسانی که قطعنامه‌ها را / در مجلات و روزنامه‌ها / با اعداد و ارقام می‌زنند / از خود جدا می‌کنم صدای شکستن ظرفی به اندازه افق را / بر فراز خیابان‌های شهر / فریادهای خودخواهانه چریک‌ها را از خود جدا می‌کنم. / و صدای گلنگدن کلشینکوف را / تنها کلمه‌ای که حاکم است / نوحه و زاری مادران رادر گورستان‌ها / از خود دور می‌کنم / و هذیان‌های کودکان را در پناه‌گاه‌ها فریاد گرسنگان را / در برابر نانوایی‌ها از خود دور می‌کنم / و فریاد رادیو را که عظمت خدای قربانگاه‌ها را تسیح می‌گوید) (السمان، ۱۳۹۳: ۸۸-۸۷).

تصاویری که شاعر از جامعه‌اش دارد، همراه با خشونت و دوری از صلح و دوستی است و مردم آن در میان نزاع و جنگ‌های داخلی و خارجی اسیر شده‌اند. بیماری، گرسنگی، غم و اندوه در این جامعه بیداد می‌کند و همه چیز در هاله‌ای از سیاهی و تاریکی فرو رفته‌است. دیدن این تصاویر ناخوشایند سبب می‌شود که اندیشه‌های نیهیلیستی بیشتر از پیش در ذهن غاده نقش ببندد و به ساختن آرمان‌شهر وارونه گرایش یابد. در شهر نامطلوبی که وی ترسیم می‌کند، خصوصیات منفی برتری و چیرگی کامل دارند و زندگی در آن دلخواه هیچ انسانی نیست. این نوع جامعه که غاده معرفی می‌کند گونه‌ای از دنیای وانفسا و فاجعه‌بار انسانی است:

حِينَ يَتَنَصَّلُ الْعَالِمُ مِنِّي، مُقَهِّئَهَا بِأَسَانِيهِ الرَّمَادِيَّةِ / أَلَدَاكُنُهُ بِبِهَابِ الْمُدُنِ الْمُحْرُوقَةِ / نَافِخًا فِي وَجْهِهِ الْغُبَارَ الذَّرِّي لِسَجَائِرِهِ
الْتَّوْبِيهِ / مَعْرِدًا بِهَمَجِيهِ وَ هُوَ يَدُوسُ قَرِيئِي بِسَاقِي (الأوتوستراد) / مُسْتَلًا سَوَاطِ الْحُرُوبِ لِيَجْلِدَنِي وَقَافِلَةَ عُشَاقِ الْمُحْبَةِ /

طاعناً جلد الفصاء حتى يسيل دُم (الأوزون) / ثملاً في كرنفالات الأوبئه و ألمجاعات و الأحران / و موت الأشياء الجميلة الهاربة كالعصافير... والخب / في مقبره الأنفاق، أهرو ل كفار الكتروني (السمان، ۲۰۱۳: ۷۵-۷۴).

(ترجمه: آن‌گاه که روزگار دیگر دست از من شسته است / قهقهه زنده / با زندان‌های خاکستریش تاریک / با غبار / شهرهای سوخته / دمنده غبار اتمی / از سیگارهای هسته‌ای اش در چهره‌ام / عربده کشی و حشيانه / درحالی - که / قریه مرا پی‌مال می‌کند / با ساق‌های اتواسترا / تازیانه جنگ برکشیده / برای تازیانه زدن من و کاروان عاشقان عشق / نیزه زنده بر پوست آسمان / تا خون جاری شود / سرمست در جشنواره‌های بیماری‌های مسری / و گرسنگی‌ها و غم‌ها / و مرگ چیزهای زیبا و گریزنده / چون گنجشک‌ها... و عشق... در گورستان سرداب‌ها / هروله می‌کنم / چون موشی الکترونیکی) (السمان، ۱۳۹۷: ۲۳-۲۱).

۴-۲-۴. عدم آزادی همگانی

آزادی و اختیار یکی از مهم‌ترین خواسته‌های انسان است. رسیدن به این مفهوم که در سرشت و ذات انسان‌ها نهادینه شده است، از دیرباز جایگاه خود را در میان جوامع گوناگون تثبیت کرده است؛ تا جایی که به تمامی علوم چه فلسفه، حکمت، کلام، الهیات و چه در علوم اقتصاد، جامعه‌شناسی، سیاست، ادبیات و غیره، راه یافته است و هر کدام مفهوم و معنی خاصی را برای آن بیان کرده‌اند. حکیم ابونصر فارابی «اختیار» و «آزادی» را از آنجایی برای انسان ضروری می‌داند که تنها راه گزینش خیر و شر، خوبی و بدی می‌باشد. وی که هدف جامعه انسانی را نیل به سعادت می‌داند، معتقد است که تنها به وسیله آزادی و حریت راه رسیدن به مدینه فاضله برای انسان هموار می‌شود. (فارابی، ۱۳۶۱: ۵۰) اگرچه عده‌ای به آزادی با دیدی منفی می‌نگرند و آن را با آزادی افسار گسیخته یکی می‌دانند، اما هدف ما از آزادی آن بخش جداناپذیر حقیقت انسان‌هاست، که نه تنها می‌تواند در سرنوشت فرد به سوی سعادت تأثیرگذار باشد، بلکه شکوفایی و تکامل جامعه جز بدون آن تحقق نخواهد یافت؛ زیرا فضای اجتماعی آزاد آغازگر یک حرکت همگانی متشکل از نگاه‌ها و پیشنهادات متنوع برای رسیدن به ایده‌آل‌های عمومی و همگانی است که جامعه را به سوی آرمان‌شهر سوق می‌دهد و عدم وجود آن جامعه را به سمت و سوی پلیدشهر می‌کشاند.

سیمین بهبانی و غاده‌السمان هر دو خواهان رسیدن به فضایی آزاد در کشور خویش بودند تا عموم مردم با آزادی عقیده، اندیشه، بیان و حتی عمل بتوانند به ایده‌آل‌های خود دست یابند و به دور از زورگویی و تمکین‌انگونه که خود می‌خواهند در فضایی آزاد زندگی کنند. سیمین بهبانی که جامعه

ایران را در دههٔ چهل تحت سلطه و فشارهای حاکمان می‌دید، شعری با نام «فرشتهٔ آزادی» سرود که در آن به شکایت از خفقان و تاریکی که ایران و ایرانی را دربر گرفته بود، می‌پردازد:

سال‌ها پیش از این فرشتهٔ من	بند بر دست و مهر بر لب داشت
در نگاه غمین دردآمیز	گل‌ها از سیاهی شب داشت
سال‌ها پیش از این فرشتهٔ من	بود نالان میان پنجهٔ دیو
پیکرش نیلگون ز داغ و درفش	چهره‌اش خسته از شکنجهٔ دیو
دیو بی‌رحم و خشمگین او را	نیزه در سینه و گلو کرده
مشتی از خون او به لب برده	پوزهٔ خود در آن فرو کرده
زوزه از سر خوشی برآورده	که در این خون چه نشئهٔ مستی ست
وه که این خون گرم و سرخ است	راحت جان و مایهٔ هستی ست
زان ستم‌های سخت طاقت‌سوز	خون آزادگان به جوش آمد
ملتی کینه‌جوی و خشم‌آلود	تیغ بگرفت و در خروش آمد

(بهبهانی، ۱۳۹۷: ۸۲-۸۰)

بهبهانی با سرودن شعر «یک دریچه آزادی» خواهان رسیدن به آزادی همگانی است. او جامعه را بدور از آزادی به میدان تنگ چوگان تشبیه می‌کند که اندیشه و بیان‌ش در این میدان تنگ مجال برای پوییدن و دوییدن ندارد:

یک دریچه آزادی	باز کن به زندانم
یک سبو پر از شادی	خرج کن، که مهمانم
مرگ راه می‌بندد	لحظه‌های غلتان را
کو مجال پوییدن؟	گوی تنگ میدانم

(همان: ۸۳۵)

غاده السمان نیز که جای آزادی را در سرزمین خویش خالی می‌بیند، مدام در لابه‌لای اشعارش ندای رسیدن به آزادی و رهایی را سر می‌دهد و با تکرار بی‌امان این واژه ضرورت آن را در جامعه یادآور می‌شود. نبود رهایی و آزادی چنان در جان وی تأثیرگذار بوده که وی با تأکید بر عدم آزادی در وطنش آن را در این سخن سه بار تکرار کرده است:

أَنَّهُ لَيْسَ مَكَانًا صَالِحًا لِلْفَرَحِ وَالْحُرِّيَةِ وَالْحُرِّيَةِ وَالْحُرِّيَةِ (السمان، ۲۰۰۳: ۲۸).

(ترجمه: در کشور من / جایی برای شادی / و آزادی / و آزادی / و آزادی وجود ندارد) (السمان، ۱۳۹۳: ۶۲).

شاعر در اهمیت آزادی همگانی به این امر اشاره می‌کند که شاید انسان بتواند از داشته‌های مادی خود صرف نظر کند، اما هیچ‌گاه نمی‌تواند آزادی را از دست دهد و یا آن را با چیز دیگر معاوضه کند. یعنی ارزش و اهمیت آزادی در نگاه وی از اموری که سبب حفظ حیات شخص می‌شوند نیز بیشتر است. او ارزش وجود آزادی همگانی را این‌گونه بیان می‌کند:

أَسْتَطِيعُ أَنْ أَقَاسِمَكَ الْرُغِيفَ وَالْكَلُوحُ/ أَمَّا الْخُزْنُ وَالْخَرِيَّةُ فَيُعَاقِرُهُمَا قَلْبِي وَحِيدًا كَمَا الْمَوْتُ (السمان، ۱۹۹۶: ۱۸)

(ترجمه: می‌توانم نان و خانه را با تو قسمت کنم / اما اندوه و آزادی / دلم، تنها به این هر دو معتاد است / چونان آزادی) (السمان، ۱۳۹۳: ۲۳).

۵-۴-۲. بی‌ارزش شدن ارزش‌ها

یکی از بزرگترین مضرات مدرنیته شدن جوامع، بی‌توجهی به برخی از ارزش‌های هستی است، به گونه‌ای که در میان برخی از جوامع، نه تنها این ارزش‌ها رو به فروپاشی گذاشته‌اند، بلکه هنجارهای نامطلوب جای آنان را گرفته است. در دنیای مدرن ایده‌آل‌هایی چون شرافت، آبرو، اعتبار، انسانیت، شأن و منزلت بشری بسیار رنگ‌باخته است و خواست‌های بی‌حد و حصر و مهارنشده‌ی مانند: حرص و آرزو، مال‌اندوزی، تجمل‌گرایی، اشرافی‌گری و غیره، در میان جوامع رواج پیدا کرده است. تاجایی که بسیاری از جامعه‌شناسان این معضل اجتماعی را اصلی‌ترین عامل به خطر انداختن فرهنگ می‌دانند؛ زیرا فرهنگ وابسته به ارزش‌هاست و اختلال در ارزش‌ها شئون معنوی و کمالات انسانی را به خطر می‌اندازد. به طور کلی می‌توان گفت که سعادت و کمال جامعه بشریت در حفظ و رعایت ارزش‌های هستی است و بی‌توجهی به هنجارها، سیه‌روزی، فلاکت و پلیدشهر را به دنبال دارد. سیمین و غاده نیز نابودی هنجارهای جامعه را به معنی نابودی فرهنگ و تمدن یک کشور می‌دانند؛ از این رو زمانی که در جامعه خویش با بی‌توجهی و نادیده گرفتن ارزش‌ها از جانب عموم مردم مواجه می‌شوند، روبه‌سوی انزوای خویش آورده و با ناامیدی و یأس در اشعار خود به پند و اندرز مخاطبشان می‌پردازند و پلیدشهر حاصل از عدم ظهور ارزش‌های هستی را ترسیم می‌کنند.

سیمین در اکثر اشعار خویش بر اوصافی چون انسانیت، برابری، مهربانی، صداقت، عدم نژادپرستی، دوری از نفاق و دروغ، تأکید بسیار دارد. وی همچنین با نكوهش نژادپرستی خواهان تساوی و برابری جهانی است:

پیوند گذشته‌های پر رنج / این سان به توام نموده نزدیک / زردی؟ نه، سفید؟ نه، سیه؟ نه / بالاتری از نژاد و از رنگ / تو هر کسی و زهر کجایی / من با تو، تو با منی هماهنگ (بهبهانی، ۱۳۹۷: ۹۷).

بهبهانی انسان بودن را از هر صفتی برتر می‌داند؛ در نگاه وی انسانیت بزرگترین هنجار بشریت است که تمامی انسان‌ها برای آرمانی شدن جهان خاکی باید در حفظ این ارزش بکوشند؛ به‌همین دلیل از خوانندگان اشعارش می‌خواهد با مهربانی و محبت به هم‌نوع خویش، انسانیت را رواج دهند:

با فتوت و خوش‌قلبی / باید انسان باشیم / که در کرامت انسان / زیبایی است (بهبهانی، ۱۳۹۷: ۷۲۲).

غاده السمان نیز مدرنیته شدن را سبب افول مظاهر هستی می‌داند؛ براین اساس دست به ارشاد و راهنمایی مخاطبش می‌زند تا آنان را با ارزش‌هایی که عمری به درازای عمر بشریت دارند، آشنا کند؛ زیرا باور دارد که نابودی ارزش‌های هستی مساوی با نابودی انسان و کره‌خاکی است. وی از ارزش‌های والایی چون دوستی، محبت، بخشش، انسان‌مداری و ... سخن می‌گوید. او با ذکر این هنجارها از مخاطبان‌ش می‌خواهد با پیروی از این مفاهیم، جهان را به جایی بهتر برای زیستن تبدیل کنند و از اینکه به پلیدشهری بدل شود، باز دارند:

أريد أن أصادقَ حُبِكَ و جُنونَكَ / كي نَتَعَلَّمَ المُحِبَّةَ قبل الشَّهْوَةِ / و العطاء (السمان، ۲۰۱۳: ۱۵۴)

(ترجمه: می‌خواهم با عشق تو، دوستی کنم / تا پیش از شهوت / بیاموزم، محبت را و بخشیدن را...) (السمان، ۱۳۹۷: ۳۳).

به اعتقاد غاده السمان نخوت، تکبر و خودپسندی از صفات نکوهیده‌ای است که جامعه انسانی را در ورطه تباهی و هلاکت قرار خواهد داد؛ لذا از مخاطب اشعارش می‌خواهد که به پاکی و صفای کودکی خویش بازگردند و از غرور واهی دوری کنند تا بدین شیوه از چیرگی اوصاف نامطلوب در جامعه جلوگیری شود:

من وَقْتِ الی آخِرَ / فَلنَعُدْ أطفالاً / و لنحزن بِلا کبرياء زائفه (السمان، ۱۹۹۶: ۲۷)

(ترجمه: لحظه به لحظه / ما باید دوباره کودک شویم / بدون نخوت دروغین) (السمان، ۱۳۹۷: ۳۷).

۳. نتیجه‌گیری

نیهیلیست‌ها با نگاهی منزجر به دنیای اطراف خویش می‌نگرند و ناپسندترین و نامطلوب‌ترین تصاویر را در ذهن خویش از زندگی و جهان کنونی خلق می‌کنند؛ به‌بیان دیگر اندیشه‌های نیهیلیستی که با یأس، ناامیدی، انفصال از جامعه و عزلت‌طلبی همراه است، سبب می‌شود که فرد نیست‌انگار از دنیای حقیقی خویش فاصله گرفته و در انزوای خود مدام از آنچه که مورد قبول و مطلوب وی نیست، شکوه کند

و در کنار شکایت از وضع موجود به خلق پلیدشهری که براساس امور نامطلوب حاکم بر جامعه‌اش است، پردازد؛ لذا می‌توان گفت پلیدشهرها نتیجه تفکرات نیهیلیستی افراد است.

سیمین بهبانی و غاده السمان که از شاعران معاصر و نام‌آور ادبیات جهان محسوب می‌شوند، علی‌رغم عدم ارتباط و تأثیر و تأثر از یکدیگر، وجوه اشتراک شگرفی بین اندیشه‌های نیهیلیستی و پلیدشهر آنان وجود دارد. هر دو شاعر باور دارند که بی‌عدالتی اصلی‌ترین شالوده پلیدشهر و بزرگترین عامل رواج فقر و طبقاتی‌شدن جامعه است و گسترش این معضل اجتماعی، عموم مردم را به ناامیدی و یأس و جامعه را به سوی تباهی و نابودی سوق می‌دهد. سیمین و غاده که از نزدیک با مشکلات زنان و محدودیت‌های تحمیل شده بر آنان آشنا هستند، بیشتر اشعار خویش را به امور زنان اختصاص می‌دهند. آنان معتقدند زنان و مردان یک جامعه باید در تمامی امور اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و... با یکدیگر برابر باشند و هرچه نابرابری‌ها بیشتر شود آن اجتماع از جامعه مطلوب فاصله می‌گیرد و به پلیدشهر تبدیل می‌شود؛ لذا نابرابری جنسی یکی از وجوه مشترک پلیدشهر آنان است. بهبانی که جنگ ایران و عراق و السمان که جنگ‌های داخلی لبنان را از نزدیک تجربه کرده‌اند، بر معضلات و مشکلات حاصل از جنگ و خشونت واقف بوده‌اند؛ بدین سبب در اشعار خویش از جنگ و خشونت به‌عنوان عاملی نبودکننده یاد کرده‌اند که نه تنها بر روح و روان انسان‌ها تأثیر منفی می‌گذارد، بلکه ویرانگری و پلیدشهر را به دنبال دارد. انتقاد از عدم آزادی همگانی یکی از وجوه مشترک اشعار سیمین و غاده است؛ زیرا هر دو شاعر بر این باور هستند هنگامی که آزادی در میان عموم مردم گسترش یابد، نگاه‌ها و پیشنهادات متنوع برای رسیدن به ایده‌آل‌های عمومی و کمال جامعه مطرح می‌شود؛ پس آرمانی‌شدن جامعه را در پی دارد و عدم آزادی همگانی به‌معنای ناکامی جامعه و عدم پیشرفت آن است. تأکید بر ارزش‌ها و هنجارها که فرهنگ یک ملت را تشکیل می‌دهند به‌وفور در اشعار سیمین و غاده قابل مشاهده است؛ چراکه هر دو معتقدند نادیده گرفتن ارزش‌ها و بی‌توجه‌ای به آنان جامعه را به پلیدشهر بدل می‌کند؛ بدین سبب در اشعار خویش بر ارزش‌هایی چون انسانیت، مهربانی، صداقت، عدم نژادپرستی، برابری و عدم تکبر تأکید بسیار دارند.

از آنجایی که غاده‌السمان در طول زندگی خویش جنگ‌های داخلی و خارجی بسیاری را در کشورش از نزدیک تجربه کرده و محدودیت‌ها و معضلات زنان جامعه عرب را لمس کرده و همچنین برای گریز از شرایط ناخوشایند لبنان به مهاجرت اجباری تن داده‌است، اندیشه‌های نیهیلیستی وی

عمیق‌تر و بارزتر از سیمین بهبهانی است؛ بدین سبب بیشتر به ترسیم پلیدشهر در لابه‌لای اشعارش تمایل دارد.

هر دو شاعر با احساس نومیدی از آینده‌ای نامعلوم دست به ساخت پادآرمان‌شهر زده‌اند که محدودیت‌ها و مشکلات زنان، همچون عدم دست‌یابی به حقوق اولیه، عدم حمایت قانون از زن، نابرابری جنسی، مردسالاری و عدم آزادی زنان و غیره، از اساسی‌ترین چالش در این شهر نامطلوب محسوب می‌شود.

هدف هر دو شاعر از به‌تصویرکشیدن آرمان‌شهر وارونه و بیان زشتی‌ها و کمبودهای جامعه، یافتن راهی برای از بین بردن این ویژگی‌های ناپسند است؛ درواقع آنان با بیان زوایای تیره و تاریک جامعه خویش درصدد رسیدن به شهری ایده‌آل و آرمانی هستند. به‌طور کلی پادآرمان‌شهر سیمین و غاده علاوه بر آشکار ساختن اوضاع سیاسی، اجتماعی و فرهنگی حاکم بر سرزمین آنان، نشانگر طیف وسیعی از شخصیت و تفکرات فلسفی این دو شاعر است.

۴. پی‌نوشت‌ها:

(۱). پلیدشهر در برخی متون ادبی با نام‌هایی چون ویران‌شهر، پادآرمان‌شهر و آرمان‌شهر وارونه نیز آمده است.

منابع

آشوری، داریوش (۱۳۷۷). *شعر و اندیشه*. تهران: مرکز. آزاد، پیمان (۱۳۷۴). *در حسرت پرواز، حکایت نفس در شعر احمد شاملو و سهراب سپهری*. چ ۱، تهران: هیرمند. باقرآبادی، شهریار و سلیمی، علی و زینی‌وند، تورج (۱۳۹۹) «کاربرد طرح‌واره‌های تصویری در سروده‌های سهراب سپهری و خلیل حاوی - براساس نظریه معنانشناسی شناختی» *ادب عربی، دانشگاه تهران*، سال ۱۲، شماره ۴، ۱-۱۸.

حاوی، خلیل (۱۹۹۳). *دیوان خلیل حاوی*، ط ۱، بیروت: دارالعودة. الحرّ، عبدالحمید (۱۹۹۵). *خلیل حاوی شاعر الحداثة و الرومانسیّة*، ط ۱، بیروت: دارالکتب العلمیة. داد، سیما، (۱۳۷۵). *فرهنگ اصطلاحات ادبی: واژه‌نامه‌ی مفاهیم و اصطلاحات ادبی فارسی و اروپایی به شیوه تطبیقی و توضیحی*. چ ۲، تهران: مروارید.

سپهری، سهراب (۱۳۷۰). *هشت کتاب*. چ ۱۰، تهران: آرین. سلیمی، علی و پیمان صالحی (۱۳۹۰). «بررسی تطبیقی اسطوره سنن‌باد در شعر بدر شاکر السیاب و خلیل حاوی». *مجله زبان و ادبیات عربی، مشهد*، شماره ۴، ۷۸-۹۳.

شفیعی کدکنی، محمدرضا (۱۳۵۹). *ادوار شعر فارسی از مشروطیت تا سقوط سلطنت*. چ ۱، تهران: توس.

- شفیعی کدکنی، محمدرضا (۱۳۹۳). شعر معاصر عرب. ج ۳، تهران: سخن.
- شمیسا، سیروس (۱۳۷۰). نگاهی به سپهری. ج ۲، تهران: مروارید.
- الضواوی، احمد عرفات (۱۳۸۹). کارکرد سنت در شعر معاصر عرب. مترجم: سیدحسین سیدی، ج ۲، مشهد: مؤسسه چاپ و انتشارات دانشگاه فردوسی.
- عباس، احسان (۱۳۸۴). رویکردهای شعر معاصر عرب. ترجمه: حبیب‌الله عباسی، تهران: سخن.
- عدوان، ممدوح (۱۹۶۷). الظل الأخضر، ط ۱، دمشق: دارالکتب للملايين.
- عقاق، قاده (۲۰۰۱). دلالة المدينة في الخطاب الشعري المعاصر، دمشق: اتحاد الكتاب.
- متحدین، ژاله (۱۳۵۵). نیلوفر. مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد، ۱۲ (۳)، ۱۸-۳۴.
- میرصادقی، جمال (۱۳۸۵). عناصر داستان، ج ۵، تهران: سخن.
- میکائیلی، حسین (۱۳۸۹). پیوند عرفان و رمانتیسیم در شعر سپهری. مطالعات عرفانی، ۶ (۱)، ۲۷۳-۲۹۴.
- یوسفی، غلامحسین (۱۳۶۹). چشمه روشن - دیداری با شاعران، تهران: علمی.

References

- Abbas, E. (2005). *Approaches to contemporary Arab poetry*, Translator: Habibullah Abbasi, Edition Tehran: *Sokhan Publications* (In Persian).
- Aghagh, GH. (2001). *The significance of the city in contemporary poetic discourse*, Edition Damascus: *Ettehad Al-kottab Publications*. (In Arabic).
- Al-Havi, Kh. (1993). *Diwan of Khalil Al-Havi*. 1rd, Edition Beirut: *Dar Al-Ouvda*. (In Arabic).
- Al-Hor, A. (1995). *Khalil Hawi, the poet of modernity and romanticism*, 2rd, Edition Beirut: *Dar Al-Kotob Al-Elmia*. (In Arabic).
- Ashori, D. (1998). *Poetry and thought*, Edition Tehran: *Sokhan Publications* (In Persian).
- Azad, P. (1995). *longing for flight, Self-narrative in the poetry of Ahmed Shamlou and Sohrab Sepehri*, 1rd, Edition Tehran: *Hirmand Publications* (In Persian).
- Al-Zavi, A. (2010). *The function of Sunnah in contemporary Arab poetry*, Translator: Seyed Hossein Seyedi, 2rd, Edition Mashhad: *Printing and Publishing Institute of Ferdowsi University* (In Persian).
- Bagharabadi, Shahryar and Salimi, A and Zinivand T. (2019). "The use of visual schemas in the poems of Sohrab Sepehri and Khalil Dhawi - based on the theory of cognitive semantics" *Journal of Arabic Literature*, University of Tehran, year 12, number 4, pp. 1-18 (In Persian).
- Dad, S. (1996). *Dictionary of literary terms: a dictionary of Persian and European literary concepts and terms in a comparative and explanatory way*, 2rd, Edition Tehran: *Morvarid Publications* (In Persian).
- Shafii Kodkani, M. (1980). *Periods of Persian poetry from the time of constitutional rule to the fall of the monarchy*, 1rd, Edition Tehran: *Toos Publications* (In Persian).
- Shafii Kodkani, M. (2014). *Contemporary Arab poetry*, 3rd, Edition Tehran: *Sokhan Publications* (In Persian).
- Shamisa, S. (1991). *A look at Sepehri*, 2rd, Edition Tehran: *Morvarid Publications* (In

- Persian).
- Sohrab, S. (1991). *Hasht Ketab*, 10rd, Edition *Tehran: Aryan Publications* (In Persian).
- Mamdooh, O. (1967). *Green shade*, 1rd, Edition *Beirut: Dar Al-Kotob Lelmollaeen*. (In Arabic).
- Mikaeeli, H. (2010). *The link between mysticism and romanticism in Sepehri's poetry*, *Esfani Studies*, 6 (1), 273-294 (In Persian).
- Mmirsadeghi, J. (2006). *Story elements*, 5rd, Edition *Tehran: Sokhan Publications* (In Persian).
- Mottahedin, Zh. (1976). *Niloofar*, *Journal of Faculty of Literature and Humanities, Ferdowsi University of Mashhad*, 12 (3), 18-34 (In Persian).
- Salimi, A. and Peyman Salehi (2017) "Comparative study of the myth of Sindbad in the poetry of Badr Shaker Al-Siyab and Khalil Dhawim", *Journal of Arabic Language and Literature, Mashhad*, No. 4, pp. 78-93 (In Persian).
- Yoosofi, Gh. (2017). *Cheshme Roshan - a meeting with poets*, Edition *Tehran: Elmi Publications* (In Persian).

دراسة أثر الأفكار العدمية على تكوين المدينة الفاسدة في قصائد سيمين البههاني وغادة السمان

زهرا آريانزاد^١ | فريدون طهماسبي^٢ | شبنم حاتمپور^٣ | فرزانه سرخي^٤

١. طالبة دكتورا في قسم اللّغة الفارسيه و آدابها، فرع شوشتر، جامعه شوشتر الاسلاميه آزاد، شوشتر، إيران. العنوان الإلكتروني: zahra.aryanzad93@gmail.com
٢. الكاتب المسؤول، استاذ المساعد في قسم اللّغة الفارسيه و آدابها، فرع شوشتر، جامعه شوشتر الاسلاميه آزاد، شوشتر، إيران. العنوان الإلكتروني: drftahmasbi47@gmail.com
٣. إستاذ المساعد في قسم اللّغة الفارسيه و آدابها، فرع شوشتر، جامعه شوشتر الاسلاميه آزاد، شوشتر، إيران. العنوان الإلكتروني: shabnamhatampour@gmail.com
٤. إستاذ المساعد في قسم اللّغة الفارسيه و آدابها، فرع شوشتر، جامعه شوشتر الاسلاميه آزاد، شوشتر، إيران. العنوان الإلكتروني: sorkhifarzane@gmail.com

الملخص

معلومات المقال

العلاقة الوطيدة كانت بين الفلسفة والأدب دائما في تاريخ الثقافة العالمية وفي وقت لاحق، لعبت الأفكار الفلسفية دورا رئيسيا و مركزيا في الأدب، مع ظهور المدارس الفلسفية كالعدمية. العدمية هي أيديولوجية ترافق عادة بالنفي المطلق؛ لذلك، سُدّتر فيه معنى الحياة والكون والوجود. توسعت هذه المدرسة الفلسفية إتساعا مؤثرا في أواخر القرن الثامن عشر وأوائل القرن التاسع عشر و إخترت العلوم الأخرى؛ بحيث أننا نشهد اليوم تمظهرات الأفكار من هذه المدرسة في الأدب. إن أدب المدينة الفاسدة (أو المدينة الديستوبية)، الذي يتناقض مع أدب المدينة الفاضلة وفي الواقع إنه انعكاس للحياة الفردية والمجتمع غيرالسايرة والظروف السياسية والاجتماعية والثقافية غير المؤاتية لمبدعي هذه الأعمال الأدبية، لذلك، فهو يشمل أفكارهما ووجهات نظرهما للعالم وحتى سآمتهما. إن الدراسة الحالية، دُرست فيها قصائد سيمين البههاني وغادة السمان بالمنهج الوصفي والتحليلي واستناداً إلى المدرسة الأمريكية للأدب المقارن بهدف إظهار العلاقة بين المدرسة الفلسفية للعدمية و أدب المدينة الفاسدة. تظهر النتائج إن بههاني و السمان جعللا خلق المدينة الفاسدة (ديستوبيا) أداة جيدة للتعبير عن أفكارهما العدمية، بما أن كلا الشاعرتين من النساء، فقد دفعتهما مشاكل المرأة إلى مزيد من الأفكار العدمية و بالتبعية انهما توجهان خلق المدينة الفاسدة، لكن في قصائد السمان وبحسب تاريخ المرأة العربية، ظهور الأفكار العدمية و رسم المدينة الفاسدة أكثر وضوحا و بشكل عام، هدف سيمين وغادة هو الوصول إلى المدينة الفاضلة و المثالية من خلال رسم المدينة الفاسدة.

نوع المقال: مقالة محكمة

الوصول: ١٤٤٣/٠٩/٢٥

التقيد والمراجعة: ١٤٤٤/٠٢/٩

القبول: ١٤٤٤/١٢/١٣

الكلمات الدلّيلية:

التحليل الفلسفي،
العدمية،
المدينة الفاسدة،
سيمين البههاني،
غادة السمان.

الإحالة: آريانزاد، زهرا؛ طهماسبي، فريدون؛ حاتمپور، شبنم؛ سرخي، فرزانه (١٤٤٥). دراسة أثر الأفكار العدمية على تكوين المدينة الفاسدة في قصائد سيمين البههاني وغادة السمان. بحوث في الأدب المقارن، ١٣ (٤)، ٢٥-١.

© الكتاب.

النشر: جامعة رازي

DOI: 10.22126/jcl.2022.7737.2381